

FİLOLOJİ VE BOTANİK ALANLARININ KAVŞAĞINDA YEREL FİTONİMLER (BİTKİADLARI) MESELESİ

İbrahim ŞAHİN*

Öz

Yerel (halk ağzındaki) fitonimler (bitkiadları), bir ad kategorisi olarak Türk dilinin önemli zenginliklerindedir. Söz konusu zenginlik, Türkiye dilciliğinde gerek bu ad kategorisinin kuramsal çerçevesinin bulunmayışı ve gerekse Türk dilciliğinin daha ziyade metin merkezli bakış açısı dolayısıyla derlenmemiş, incelenmemiş ve sözlükleri hazırlanarak halkın hizmetine sunulmamıştır. Sahipsiz kalan bu ad kategorisi, zaman zaman botanik, eczacılık, ormanbilim, ziraat gibi çeşitli fen bilim alanlarının kendi bakış açılarıyla yaptıkları çeşitli çalışmalar (özellikle terim çalışmaları) çerçevesinde gündeme gelmişse de yapılan araştırmaların halkın ve bilim dünyasının ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğu görülmektedir. Adbilimin bitkiadbilim (fitonimi) kolu çerçevesinde ele alınması gereken yerel bitkiadları, öncelikle sistemli şekilde derlenmeli, daha sonra yapı, anlam ve ad verme geleneği çerçevesinde araştırılarak halkın ihtiyacına cevap verebilecek sözlüklere dönüştürülmelidir. Bu anlayışla yapılacak çalışmalar, bitkiadlarının ölçünlü hâle gelmesine katkı sağlayabilecek, bitkilerin farklı bölgelerde farklı isimlerle anılmalarından kaynaklanan iletişim sorunlarına çözüm üretebilecektir.

Anahtar Sözcükler: Yerel (halk ağzındaki) bitki adları, adbilim, bitki adbilim, filoloji, botanik, bitki adlarının ölçünlü hâle getirilmesi.

DOMESTIC PLANT NAMES ISSUE AT THE INTERSECTION OF PHILOLOGY AND BOTANICAL FIELDS

Abstract

Domestic (in colloquial language) plant names is one of the important richness of Turkish language as a name category. The mentioned richness is not compiled, researched and presented to the public by preparing its dictionary because both there isn't any theoretical framework for this name category in Turkish linguistics and Turkish linguistics rather has text-based point of view. Although this unclaimed name category came to the fore from time to time in various studies (especially term studies) performed by various science fields such as botanical, pharmaceuticals, forestry and agriculture, it is seen that these researches are far from meeting the needs of the public and the scientific world. Domestic plant names that need to be dealt with under plant names branch of onomasiology first has to be researched within the frame of structure, meaning and naming tradition by compiling systematically then has to be converted to the dictionaries that can respond to the needs of the people. The studies to be conducted with this understanding will be able to contribute to the standardization of plant names and solve communication problems arising from being called with different names.

Keywords: Domestic plant names, onomasiology, philology, botanical fields, standardization of plant names.

* Yrd. Doç. Dr.; Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Lehçeleri, miharbisahin@hotmail.com.

Giriş

Avrasya Terim Dergisi, 2014 yılında, bitki bilimciler arasında yaşanan bilimsel bir tartışmaya ev sahipliği yaptı. Tartışmanın botanikçi, orman bilimci gibi bilim uzmanları arasında yapılmış ve maalesef kısa sürmüş olması dolayısıyla Türk dili uzmanlarının dikkatini çekememiştir. Tartışma konusunun bitkilere verilen isimler, daha doğrusu bitkilerin ne şekilde adlandırılması gerektiği sorunu olduğu dikkate alındığında, tartışmanın Türk dili uzmanlarının dikkatini çekmemesi, üzerinde özellikle durulması gereken bir konudur. Zira halk ağzındaki on binlerce fitonim (bitkiadı)¹ de diğer sözcükler gibi Türkçeye vücut bulmuş dil hazinesidir. Köylerimizin ıssızlaştığı, bitkileri gerek isimleri ve gerekse kullanım amaçlarıyla iyi bilen ileri yaştaki köylü nüfusun her geçen gün aramızdan ayrıldığı bir dönemde, yukarıdaki tartışmanın dilcilerimiz arasında hiçbir yankı bulmamış olması, ancak Türkiye'deki dilcilerimizin dilcilik alanına çizdikleri teorik çerçeveye izah edilebilir. Türk dilciliğini, Türk dilinin tarihî dönemlerine ait metinleri okumak, bu metinlerdeki okuma ve anlama sorunlarını çözmek ve bu metinlerden hareketle gramer çalışmaları yapmak biçiminde özetlenebilecek bu çerçevenin Türk dili uzmanlarını, yaşayan Türkçenin sorunlarıyla yeterince ilgilenmekten alıkoyduğunu söylemek haksız bir değerlendirme olmasa gerektir.

Bugün, Türk insanının iletişimde en çok sorun yaşadığı alanlardan birinin fitonimler olduğunu söylemek kanaatimizce yanlış olmayacaktır. Aynı bitkinin yöreden yöreye sahip olduğu farklı isimler, tarihî metinlerde kullanılan eski isimler, botanik, eczacılık, ziraat vb. alanlarda bilim insanları tarafından kullanılan Latince kökenli ya da bilim insanlarınca bitkilerin tanımlanması çalışmaları sırasında verilen adlar ile şehirli insanımızın bitkiler konusundaki bilgisizliği bir araya geldiğinde, halkımızın bitki adlarını kullanarak bitkiler konusunda iletişim kurabilmeleri neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Bu sorunlara yurt dışından getirilen başta süs bitkileri olmak üzere diğer bitkilerin adlandırılmasıyla ilgili sorunlar da eklendiğinde konunun son derece güncel ve önemli bir sorun olduğu görülecektir. Bu alanda, Türk lehçeleri arasında yaşanan sorunları gündeme getirmek ise, şimdilik abes bile görülebilir. Ancak ve ancak ad bilim (onomastik) ve onun alt kolu olan bitkiadibilim (fitonimi) araştırmalarıyla çözülebilecek bu sorunlar yumağı, şimdilik araştırmacılarını bekleyen bakir bir alandır. Zaman zaman botanik, orman bilim, eczacılık, ziraat gibi fen bilim alanlarının terim sorunu çerçevesinde, söz konusu bilim dalları uzmanlarının gündemine gelen yerel bitkiadları, maalesef bu çerçevede yapılan

¹ Makalede kullanılan bu ve buna benzer terimlerin uluslararası biçimleri, onların Türkçe karşılıkları ve terimlerin yazımı konusunda, *İbrahim Şahin, Adbilim (Çerçeve, Terim, Yöntem ve Sınıflandırmalarıyla)*, Pegem Akademi, 2015 yayını esas alınmıştır.

çalışmalarda da layık olduğu değeri bulmamış, Türk halkının bu alanda yaşadığı sıkıntılara çare olamamıştır. Burada ele alacağımız söz konusu tartışma, kalabalık bir grup tarafından yukarıdaki amaca yönelik olarak hazırlanmış olan bir çalışmaya bağlı olarak yaşanmıştır.

Bu makalede, gerek bu tartışma ve gerekse halk ağzında yaşayan binlerce bitkiadı konusunda Türk dilcilerinin yaptıkları, daha doğrusu yapamadıkları ele alınacak olup konunun kuramsal çerçevesi başta olmak üzere çeşitli uygulama sorunları dile getirilerek tartışmaya yeni bir bakış açısının eklenmesi amaçlanmıştır.

1. Tartışma ve konusu

Tartışmanın kaynağı, Flora Araştırmaları Derneği'nin çabalarıyla ve T.C. Cumhurbaşkanlığı'nın himayesinde yapılan Resimli ve Türkçe Türkiye Florası Projesi çerçevesinde hazırlanan, editörlüğünü Adil Güner'in üstlendiği doksan beş yazarlı *Türkiye Bitki Adları Listesi (Damarlı Bitkiler)* adlı çalışmadır. Kasım 2012'de basılan eser, 1290+XXI sayfadan oluşmaktadır. Eserin, son yıllarda botanikçiler arasında, floranın yeniden yazılması gerektiği yönündeki değerlendirmelere bağlı olarak, 16 - 17 Şubat 2008 tarihlerinde Kayseri'de yapılan bir toplantı sonrasında, Türkiye florasının Türkçe ve resimli olarak yeniden yazılması ve bu işin de Flora Araştırmaları Derneği çatısı altında yapılması yönünde alınan karar çerçevesinde hazırlandığı ifade edilmektedir (Güner, 2012, s. xi). Tartışmaya konu olan eser, 28 cilt olarak planlanan "Resimli Türkiye Florası" adlı çalışmanın ilk cildir (Güner vd., 2014, s. 1).

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğretim üyelerinden Orhan Sevgi ve Ünal Akkemik, *Avrasya Terim Dergisi*'nin 2014 kış sayısında (s. 50 - 67) yayınlanan "*Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)* Adlı Eserin Bilgi Kaynağı ve Terim Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme" adlı makalede, daha çok bitki bilimcileri ilgilendiren bazı teknik konuların yanında, Türk dilcilerini de ilgilendireceğini düşündüğümüz, bitkilere önerilen Türkçe adlar konusunda bazı eleştirilerde bulunarak eserin hazırlanışı sırasında, bitkilerin Türkçe adlarının belirlenmesi noktasında bir yöntem sorunu olduğunu ifade etmişler ve adlandırmaların bilgi kaynağının belirsizliğini dile getirmişlerdir. Örneğin söz konusu kitapta, salep türleri için kullanılan "nazlı salep", "nur salebi", "yetim salebi", "hırçın salep", vb. adlandırmaların halkın verdiği adlar olmadığını, "nazlı, hırçın, yetim" gibi sıfatların bitkiye ait sıfatlar olmayıp bunların bitki ve ad arasındaki anlamsal ilişkiyi belirsizleştirdiğini dile getirmişlerdir. Söz konusu eleştiri makalesinde, yazarlar sonuç olarak, tüm bilim dünyasını ve toplumu ilgilendiren bu

isimlendirme çalışmalarının geniş bir çerçevede tartışılarak ve belirli bir yöntem belirlenerek yürütülmesini önermekte, bu işin aceleye getirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar (Sevgi ve Akkemik, 2014a, s. 50 - 67).

Yukarıdaki eleştiri yazısına, bitki adlandırmalarıyla ilgili kısmın sorumlu yazarı Adil Güner ve diğer yazarlardan yedi kişi Editör'e Mektup mahiyetinde, *Avrasya Terim Dergisi*'nin 2014 yaz sayısında, "Orhan Sevgi ve Ünal Akkemik'in "Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)" Adlı Eserin Bilgi Kaynağı ve Terim yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme" Adlı Makalesi Üzerine" isimli yazıyla cevap vermişlerdir. Adil Güner ve arkadaşları bu yazıda, Orhan Sevgi ve Ünal Akkemik'in yaptıkları eleştirilere tek tek cevap vermek yerine sözlüğü hazırlarken nelere dikkat ettiklerini ve eseri hazırlarken kullandıkları yöntemi genel çerçevede anlatmışlardır. Eserde geçen Türkçe adlandırmaların ne şekilde belirlendiğiyle ilgili olarak;

1. "Geniş bir kaynak taraması ile bir Türkçe bitki adları havuzu oluşturmak,
2. Türkçe bitki adının niteliklerini belirlemek,
3. Türkiye bitkileri listesi çerçevesinde, her bir türe, taksona yukarıdaki niteliklere uygun eşsiz, yani başka hiçbir tür için kullanılmayan isim önerilerini belirlemek,
4. Belirlenen isim önerilerini, Türk bilginleri, botanik dünyası ve Türk halkı ile paylaşmak,
5. Gözlenen hataları düzeltmek; hatta bu düzeltmeleri keyfi olarak yapmayıp hataları düzeltmenin bir yordamını oluşturmak,
6. Kendi kendini yenileyebilen, güvenilir bir Türkçe Bitki Adları Sistemi kurmak,
7. Geniş bir tarama ve arazi çalışmasıyla, hem hepimizin güven duyacağı bilimsel Türkçe bitki adlarını hem de bütün yöresel bitki isimlerini kapsayan Türkçe Bitki Adları Sözlüğü'nü yayınlamak."

maddeleri sıralanmış; bitkilere Türkçe karşılık bulma ihtiyacının Türk halkının güvenilir bitki bilgisine ulaşması gereğinden kaynaklandığı vurgulanmıştır (Güner *vd.*, 2014, s. 1 - 4).

Editöre mektup olarak yazılan bu makalenin yayınladığı sayıda, söz konusu derginin editörü ve aynı zamanda yukarıda künyesini verdiğimiz eleştiri makalesinin yazarı Orhan Sevgi ve arkadaşı Ünal Akkemik, bu kez cevap yazısına cevap niteliğinde bir makale kaleme

almışlardır.² Yazarlar, sözlüğün hazırlanışı ve bitkilere Türkçe isim verme yöntemi konusunda kendilerine verilen cevabın ikna edici olmadığını dile getirmişler; eserin hazırlanışı ve bitkilere Türkçe isim atanması yöntemi üzerine bir önceki makalelerinde dile getirdikleri eleştirilerine devam etmişlerdir. Sevgi ve Akkemik, sözlükte geçen Türkçe isimlendirmeler için önceden “Türkçe bilimsel bitki adları yönergesi”nin çıkarılmamış ve tartışmaya açılmamış olmasını büyük bir eksikli olarak değerlendirmiş; bitkilere ait isimlendirmelerin Türkçenin tarihî metinlerinde de geçtiğini, bitkilere verilecek Türkçe isimlerin disiplinler arası bir çalışmayla yapılması gerektiğini, bilimsel ortamlarda tartışılıp üzerinde uzlaşıldıktan sonra bu isimlerin kullanılması gerektiğini, böylesi önemli çalışmaların aceleye getirilmemesini vurgulamışlar (Sevgi ve Akkemik, 2014b, s. 6 - 8) ve yapılan çalışmanın ortaya çıkaracağı kargaşayı mayasıl otunu örnek vererek yazılarını tamamlamışlardır.

Aslında taraflar arasındaki tartışmanın özü, sözlüğün sorumlu yazarı Adil Güner ve arkadaşlarının Orhan Sevgi ve Ünal Akkemik’in yazdıkları ilk eleştiri yazısına verdikleri cevabın yöntemle ilgili kısmında, geçen şu ifadelerde özetlenmektedir:

...Çalışma sırasında şu sıra izlenmiştir: Önce ilgili cinsteki bütün takson isimleri, sonra Türkçe isim havuzundaki -kaynaklarda geçen- bütün Türkçe adlar alfabetik olarak sıralanmıştır. Her tür veya takson için, havuzda en çok atıf alan Türkçe isim, o tür için seçilmiştir; bu tür isimler “halk derlemesi” olarak nitelendirilmiştir. Geri kalan isimsiz türlere, eldeki fazla isimlerden uygun olanlar atanır; bu tür isimler de “halk derlemesinden atama” olarak nitelendirilmiştir. Bu adımın doğruluğu elbette tartışma götürür; ancak çok sayıda türe kısa sürede isim belirlemenin çarelerinden biri olarak görülmüştür. Geri kalan isimsiz türlere de herhangi bir özellikten –mantıklı ya da mantıksız; düzenli ya da düzensiz; belirli ya da belirsiz- ilham alınarak, belirlediğimiz niteliklere uygun isim önerileri oluşturulmuştur. (Güner vd., 2014, s. 3 - 4).

Değınmeden geçemeyeceğim bir diğđer eleştiriniz ise “etnisiteye dayalı adlandırma”. Oradaki çoğu eleştirinize katılmamız güçtür; esasen bizim verdiğimiz isimler Latincenin bir çevirisi değildir ve hiçbir zaman Latincesi “turcicum” diye biz de “türk” nitelemesini kullanmak zorunda hissetmedik. Ayrıca üşenmeden saydığınız rakamlar, bizim Anadolu Türk halkını oluşturan unsurlara ve etnik kümelere yer verdiğimizin, kucakladığımızın bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Bu

² Bu yazının adı şu şekildedir: “Orhan Sevgi ve Ünal Akkemik’in “Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)” Adlı Eserin Bilgi Kaynağı ve Terim Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme” (Avrasya Terim Dergisi 2(1): 50 - 67, 2014) Adlı Makaleye İlişkin Prof. Dr. Adil Güner’in Editöre Mektuba İlişkin Yazarların Yanıtı.

unsurların ve halkların hiçbirini yerme ya da övme düşüncemiz olmadı; amacımız, sadece bir başka bitkiye özgün bir ad bulma çabasından ibaretti (Güner, *vd.*, 2014, s. 4).

Yukarıya alınan ifadelerden özetle anlaşılması gereken şudur: Sözlüğün yazarları Türkiye florası üzerine yapılan araştırmalar neticesinde farklı bir *tür* ve *takson* olarak tanımlanan her bir bitki tipine Türkçe bir ad bulmak çabası içerisindeyler. Bunu yaparken çeşitli kaynaklarda (elbette botanik ve etnobotanik alanında) geçen bitkiler için kullanılmış Türkçe adlandırmalardan bir havuz oluşturmuşlar; şayet bir bitkinin birden fazla Türkçe adı varsa bu adlardan birini kullanmışlar diğerlerini havuzda tutmuşlardır. Havuzda tutulan bu adlar, halk ağzında adı olmayan, ancak sözlük yazarlarının adlandırmak istedikleri bitkiler için kullanılmıştır.

Tartışmalardan anlaşıldığı kadarıyla, yazarlar “Anadolu Türk halkını oluşturan unsurlara ve etnik kümelere yer verdiklerinin, kucakladıklarının bir göstergesi olarak” bitkilere etnonim içerikli uydurma adlar vermekten de çekinmemişlerdir.

Açıkça görüldüğü gibi, konu dil ve kültür açısından son derece ciddi bir durum arz etmektedir. Türkoloji çerçevesinde kullanılan sıradan bir terim için dilciler titizlenirken (terimlerin anlamı, yapısı, imlâsı, *vs.* konularda), bir başka alanda (bitkilerin adlandırılması meselesinde) gösterilen bu hoyratça tutum elbette kabul edilemez. Halk için yapıldığı söylenen fakat içinde halka ait bitki bilgisinin olmadığı böyle bir uygulamanın halk tarafından da kabul edilmesi mümkün değildir.

2. Fitonim (bitkiadı) ve fitonimi (bitkiadibilim):

Bir dildeki her türlü özel adı, onu kökeni, yapısı, anlamı ve ad verme kültürü çerçevesinde araştıran dilbilim alanına adbilim (onomastik) denir. Özel adın (onim), *toponim* (yeradı), *antroponim* (kişiyadı), *zoonim* (hayvanadı), *etnonim* (kökadı), *mitonim* (mitadı), *astronim* (yıldızadı), *vb.* pek çok türü bulunmaktadır. Bunlardan biri olan *fitonim*, her türlü ağaç, çalı, ot, çiçek ve mantar adını ifade etmektedir. Fitonimlerin adbilim çerçevesinde, köken, yapı, anlam ve ad verme geleneği açısından araştırıldığı alana ise *fitonimi* denir. Fitos (‘bitki’) + onim (‘özel ad’) sözcüklerinden geliştirilen *fitonimi* terimi, her ne kadar özel ad niteliğindeki bitki adlandırmaların araştırıldığı bilim sahası anlamına geliyorsa da bu adbilim sahası çerçevesinde apelyatif nitelikli adlandırmalar da araştırılabilmektedir. Kısa bir zaman önce tarafımızdan yayınlanan *Adbilim (Çerçeve, Terim, Yöntem ve Sınıflandırmalarıyla)* isimli kitap (Şahin, 2015)

dışarıda bırakılırsa, bilindiği kadarıyla yukarıdaki tanımı karşılayacak biçimde Türkiye adbiliminde, *fitonim* ve *fitonimi* terimlerine Türkçe karşılık teklif edilmemiştir. Bitkilerle uğraşan botanikçi, ziraatçı, eczacı gibi bilim uzmanlarınca kullanılan “bitki adı” ifadesi ise bizim ihtiyacımızı karşılayabilecek bir terim olmayıp bu terim, söz konusu bilim uzmanlarınca, daha çok otsu bitkileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Diğer yandan günlük dilde, halk arasında kullanılan “bitki adı” ifadesi de yine daha çok otsu bitkileri anlatmak için kullanılmaktadır. Bu nedenle yukarıda çizilen tanım çerçevesinde, fitonim terimine Türkçe karşılık bulma ihtiyacı ortaya çıkmış; nitekim yukarıda künyesini verdiğimiz çalışmada, fitonim için *bitkiadı*, fitonimi için *bitkiadibilim* terimleri önerilmiştir. Günlük hayatta kullanılan “bitki adı” ifadesiyle (otsu bitkiler için kullanılan), fitonimi alanında kullanılacak terimin karışması için, fitonim karşılığında kullanılan terimin (yani *bitkiadı*) birleşik yazımına özellikle dikkat edilmiştir. Bu yazım biçiminin terimin kalıplaşmasına katkı sağlayacağı umundayız. Sonuç olarak burada kullanılan *bitkiadı* terimi her türlü ağaç, çalı, ot, çiçek, mantar, yosun gibi varlıkların adlarını karşılayan adbilimcil bir terim olarak kullanılmıştır.

Dilbilimde sözcüklerin her biri göstergedir. Ancak bu göstergeler, son yıllarda sokaklara verilen numaralar gibi anlam derinliğinden uzak adlandırmalar değildir. Bu göstergelerin her biri, esasen bir kimliğin ifadesidir ve pek çoğu kendisinde keşfedilmeyi bekleyen derin bir kültürü gizler. Bitkilere verilen isimler de bu tür sözcüklerdendir. Türk milleti bitkilerin adlandırılması konusunda tarihî bir geçmişe sahip olup Türkçe bitkiadları konusunda oldukça zengindir. Türkçenin en eski tarihî metinlerinden *Divanü Lûgati't-Türk'te*, bitkilere ait 150'den fazla ad bulunmakta (İngeborg, 1994, s. 25 - 100; Oturakçı, 2012, s. 195 - 212), eserde bunların hangi amaçla kullanıldıkları, hangi lehçeye ait oldukları, başka isimleri varsa bunların neler olduğu vb. konularda bilgiler verilmektedir. DLT'nin yazıldığı zamandan bu yana yaklaşık bin yıl geçmesine rağmen bugün ortalama bir Türk insanı, DLT'de geçen *ayrık / ardık, alma / alımla, aluç, anđuz, armut, arpa, artuç, awya, azgan, bamuk, bitrik, bugday / budgay, burçak, buturgak, çagmur / çamgur, çim, erük, ışgun, kabak, kadıñ / kayıñ, kagun, kamaş, karakan, karamuk, sarıgerük, sarmusak / samursak, söğüt, tarıg, üzüm, yabçan / yawçan, yarpuz, yigde / yikte, yüzerlik vb.* adları, çok fazla fonetik ve semantik değişikliğe uğramadıkları için tanıyabilir, bunların hangi bitkileri gösterdiğini büyük oranda tahmin edebilir. Söz konusu eserde geçen ancak ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılmadığı için kaybolduğunu düşündüğümüz adlardan bazıları ise Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde halk ağzında karşımıza

çıkabilir. Bazıları ise başka başka Türk lehçelerinde yaşayarak günümüze kadar ulaşmış olabilirler.

Sonraki dönemlerde özellikle Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi döneminden kalma, başta tıp metinleri olmak üzere pek çok eserde, çok sayıda bitkiye ve onların isimlerine, bitkilerin nerede kullanıldıklarına dair bilgiler mevcuttur. İster yerleşik kültürden isterse yörük kültüründen geliyor olsun Anadolu insanı, bitkiler ve onların adlandırılması konusunda engin bir tecrübeye sahiptir. Türk milleti tarihî süreç içerisinde gerek kendi hayatında (beslenme, tedavi, boyacılık, alet - edevat yapımı vs.) ve gerekse hayvanlarının hayatında (beslenme, tedavi vb.) karşılığı olan bitkileri tanımış, onlara başta kullanım amaçları ve görünüşleri olmak üzere çeşitli özelliklerini öne çıkaran isimler vermiştir. Bu isimlerden bir kısmı tarihî metinlerde de geçtiğinden bugün edebiyatı, kültürü ve bilim tarihini ilgilendiren öğeler hâline gelmiştir. Hatta bu isimlerden bir kısmı Türk lehçeleri arasında ortak olduğundan lehçeler arası köprü niteliğindedir. Bunlar, Türk topluluklarıyla daha kolay iletişim kurulmasına katkı sağlamakta, ortak geçmiş ve kardeşliğe tanıklık etmektedirler.

Dile getirilen sebeplerle, bitkilerin ne şekilde adlandırılacağı meselesi, yalnızca botanik alanının terim sorunu çerçevesinde ele alınabilecek bir mesele değildir. Böylesi çalışmalar söz konusu bilim dallarının terminoloji meselesi çerçevesinde kısmen makul kabul edilse bile (ki edilemez), halk için hazırlandığı söylenen dolayısıyla ölçünlü dili doğrudan etkileyecek çalışmalar için asla kabul edilemez. Zira bu durumda konu bir bilim dalının terim sorunu olmanın çok ötesinde bir kültür ve medeniyet sorununa dönüşmektedir.

Konuya bu çerçevede yaklaşıldığında, *Türkiye Bitkileri Listesi* isimli çalışmada yapıldığı gibi, bir bitkiye ait halk ağzından derlenen çok sayıdaki addan bir tanesini o bitkiye verip diğer adları havuza alıp onları halk arasında isimleri bulunmayan ancak botanikçiler tarafından farklı tür ve takson olarak değerlendirilen bitkilere ad olarak vermek; yine Anadolu'da yaşayan farklı etnik grupları memnun etmek için bitkilere onların adını vermek en hafif ifadeyle bilimsellikten uzak bir yaklaşımdır.

Konunun kültürel boyutu bir tarafa, yapılanları mantık çerçevesinde tutarlı kabul etmek de mümkün değildir. Zira bitkiadları (fitonimler) da esasen yeradları (toponimler), kişiadları (antroponimler) gibi adres niteliğinde adlandırmalardır. Bu adlar yardımıyla insanlar kendi aralarında bitkilere ilişkin iletişim kurabilmektedirler. Başka bir bitki için kullanılan adın diğer bir bitkiye ad olarak verilmesi, bitkiye yeni bir ad uydurmaktan (bitkinin mevcut adını

bilmeyenler tarafından) belki çok daha kötü bir uygulamadır. Çünkü böyle bir uygulama, insanlar arasındaki iletişim trafiğini aksatacak, tam bir kargaşaya, dil anarşisine yol açacaktır. Konunun somutlaşması için bir örnek verelim: Bir gezegen olan Venüs, Türkçede Çolpan, Çobanyıldızı ve Zühre adlarıyla da bilinir. Hiç kimse “*Venüs için üç adet Türkçe ad var, ancak Uranüs için yok; geliniz Venüs için Çolpan, Uranüs için Çobanyıldızı adını kullanalım, Zühre adını da havuza alıp ileride başka bir gök cismini adlandırmak için kullanırız.*” diyemez. Zira böyle yapıldığında, söz konusu gök cisimleri konusunda insanların iletişim kurma imkânı kalmayacak; efsanelere, şiirlere, benzetmelere yansımış olan bu adlandırmalar üzerinde yapılacak böylesi tasarruflar, iletişim dışında, edebiyat ve kültürde de büyük bir tahribata yol açacaktır.

28 cilt olarak planlanan *Türkiye Bitkileri Listesi*'nin birinci cildinde (Damarlı Bitkiler) yapılanlar da yukarıda verilen örneğe benzemektedir. “Türk halkının güvenilir bitki bilgisine ulaşması” amacıyla hazırlandığı ifade edilen bu eseri kullanmak isteyen bir kişi, halk ağzında kullanılan adıyla bitkiyi aradığında, ulaştığı bitkinin aslında kendi aradığı bitki olmadığını ya hiç anlayamayacak ve yanlış bilgiye ulaşacak ya da en sonunda bu adın botanikçiler tarafından başka bir bitkiye verildiği gerçeğiyle karşılaşacaktır.

Tartışmaya konu olan sözlükle ilgili olarak yine şu eksikliklerden söz etmek mümkündür.

Eserde bitkilerle ilgili madde başlarının Latince olması, bitkilerle ilgili açıklamaların botanik çerçevesinde, botanikçilerin anlayabileceği tarzda oluşu ve her şeyden önce bitkileri gösterir fotoğrafların bulunmaması, eserin (ifade edildiği) toplum için değil, esasen bitkileri Latince adlarıyla bilen bitkibilimciler için hazırlandığı sonucuna götürmektedir. Eserin dizininden, okuyucunun buradaki Türkçe adlardan hareketle de istediği bitkiye ve bilgiye ulaşabilmesi çok mümkün değildir. Zira kitaptan yararlanmak isteyen bir kişinin aradığı ad, sözlüğün yazarları tarafından havuza alınan adlardan biri ise, bu durumda adın farklı bir bitki için kullanılmış olma ihtimali söz konusudur.

Diğer önemli bir eksiklik de şudur: Sözlükte, Latince adı madde başı yapılan her bir bitkiyle ilgili açıklamalardan sonra bitkinin Türkçe adına yer verilmiştir. Ancak, Orhan Sevgi ve Ünal Akkemik'in de haklı olarak eleştirdikleri gibi, Türkçe adların kaynağı belirtilmemiştir. Bu Türkçe adlar, derleme yoluyla mı elde edilmiştir, eğer öyle ise, nereden derlenmiştir, yoksa

masa başında araştırmacılar tarafından mı uydurulmuştur veya esasen bir başka bitkinin adıyla havuza alınarak başka bir bitkiye mi atanmıştır, bu belli değildir.

3. Türkiye’de bitkiadibilim (fitonimi) çalışmalarına genel bir bakış

Türkiye’de Türk dilciliği, geleneksel olarak metin merkezli yapılmaktadır. Bu bakış açısı sebebiyle Türk dilciliği mesaisini Türkçenin tarihî dönemlerinden kalma eserlerinin okunmasına, buradaki okuma sorunlarının giderilmesine, izaha muhtaç sözcük ve ifadelerin köken ve anlam açıklamalarının yapılmasına ayırmış; yine bu çalışmalar çerçevesinde, tarihî metinlerde yer alan aynı kategorideki sözcüklerin bir araya getirilmesi, bunların metinlerde ne şekilde geçtikleri, bu sözcüklerin günümüzde kullanılıp kullanılmadıkları meselelerini ele almış ve almaktadır. Bu geleneksel bakış açısı sebebiyle, yaşayan Türkçenin bazı sorunları dilcilerin gündemine yeterince gelmemekte ya da gelememektedir. Bunlardan biri de halk ağzındaki on binlerce bitkiadidir. Bilimsel çerçevede kuramsal alt yapısı oluşmamış bu sözcük kategorisinin sistemli şekilde derlenip bilimsel yöntemler ışığında araştırılması işi henüz başlamamıştır.³ Bununla birlikte bitkiadibilim çerçevesinde olmasa da bitki isimlerinin farklı bakış açılarıyla farklı bilim uzmanlarının dikkatini çektiği, araştırmacıların kendi ilgileri çerçevesinde pek çok çalışma yaptığı görülmektedir. Bunları kabaca dört grupta toplayabiliriz:

1. Türk dilinin tarihî metinleri üzerine yapılan çalışmalar:

Osman Nedim Tuna’nın “Malatya’da Bir Yazma Tıp Kitabı ve Türk Bitki Adlarının Kaynakları” (1987), İngeborg Hauenschield’in “Botanica im Dîwân Lûgat at-turk” (1994), Zafer Önler’in “Revnâk-i Bustan” (2000), Hatice Şahin’in, “Câmi’ü’l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri” (2007), Paki Küçük’ün “Lûgat-i Müşkilât-ı Eczâ’da Türkçe Bitki Adları” (2010), Gürkan Gümüştam’ın “Eski Anadolu Türkçesinde Eczacılık Terimleri ve Bu Terimlerin Tıp, Botanik, Zooloji, Madencilik, Kimya Terimleriyle İlişkileri” (2010), Nigâr Oturakçı’nın “Divanü Lûgati’t-Türk’teki Botanik Terimlerinin Kazakça ve Türkçedeki Görünümleri” (2012) bu çalışma tipine örnektir.

Araştırmacılar bu çalışmalarda genel olarak üzerinde çalıştıkları tarihî metinde geçen bitkiadlarını, metinde verilen bilgiler eşliğinde alfabetik olarak sıralamakta, adlandırmanın hangi dilden geldiği, hangi yapıda olduğu konuları üzerinde durmaktadırlar.

³ Bazı kişiler tarafından gelişigüzel derlenmiş ve başta internet siteleri olmak üzere çeşitli yerlerde yayımlanan bitkiadları listelerini bilimsel kabul etmek mümkün değildir. Çünkü belirli bir kategorideki malzeme sistemli bir şekilde derlenmiyor ve bilimsel yöntemlerle incelenmiyorsa, o kategorideki sözcüklerin araştırıldığını söylemek doğru değildir. Zira bilim, malzemenin düzenli olarak derlenmesi, sınıflandırılması ve incelenmesiyle ulaşılabilecek sonuç demektir.

2. Halkbilimciler tarafından yapılan gelenek tespitine yönelik araştırmalar:

Türk halkbilimcilerin bitkilerle alakalı olarak yaptıkları, ancak fitonimi alanının tanımı, çerçevesi, terminolojisi, sınıflandırması noktasında bilimsel hiçbir yaklaşım ortaya koymayan, yalnızca bitkilerle ilgili inanç ve gelenek unsurlarını tespiti yönelik çalışmalardır. Fitonimi araştırması olarak görmek yanlış olmakla birlikte, bu tür çalışmalardan bitkilerin adlandırma kültürünü tespit noktasında, son derece dikkatli olmak kaydıyla, yararlanmak mümkün olabilir. Halkbilimcilerin yaptıkları bu tür çalışmaların son yıllarda etnobotanik alanında yapılan çalışmaların artmasıyla son bulunduğu görülmektedir.

3. Kısmen fitonimi (bitkiadbilim) çerçevesinde yapılan çalışmalar:

Tarihî ve çağdaş malzeme üzerine yapılan bu tip çalışmalarda önemli kuramsal eksiklikler (malzemenin dilbilim düzlemindeki yerinin tanımlanması, konunun kuramsal çerçevesi, terim ve sınıflandırmalarının oluşturulması vs.) bulunsa da fitonimi (bitkiadbilim) çalışmaları çerçevesinde yapılan bir takım incelemelerin (örneğin adın hangi dil kaynaklı olduğu, ne anlama geldiği, adlandırmadaki yönelimler vs.) bu tip çalışmalarda yapıldığı görülmektedir. Bunlar da diğer gruplarda yer alan çalışmalar gibi ileride yapılacak Türkiye ve genel olarak Türk yeradbilimi araştırmaları için önemli veriler sağlayacaktır. F. Alkayış'ın "Türkiye Türkçesinde Bitki Adları" (2007), T. Uç'un "Kıbrıs Ağzı Bitkileri Adları - I (2009), N. Doğan'ın "Vezirköprü ve Havza Ağzlarında Yabancı Bitki Adları" (2011), İ. Uçar'ın "Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Türetilmiş Bitki Adları" (2012), "Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları" (2013), "Kavram – Çağırışım - Kelime Bağlamında Bitki Adlarına Bilimsel Bir Yaklaşım" (2013a), "Yetiştirdiği / Geldiği Coğrafya Veya Etnik Adlandırmayla Oluşturulan Bitki Adları" (2013b) vb. çalışmalar bu gruba örnek gösterilebilir.

4. Dilciler dışında başka bilim uzmanlarınca gerçekleştirilen çalışmalar:

Yukarıda da ifade edildiği gibi bazı fen bilim alanlarının terim çalışmaları çerçevesinde, halk ağzındaki bitkiadları konu edinilmektedir. Asuman Baytop (1968), Turhan Baytop'un aşağıda zikredilen çalışması, Ertan Tuzlacı (2011), Adil Güner (2012) vb. çalışmalar; yine bitkilerle ilgili bu güne değin hazırlanan çok dilli sözlükler, örneğin K. Bedevian Armenag (1936), Şinasi Yıldırım (2015) vb. ve bunlara ek olarak son yıllarda özellikle botanikçiler ve farmasötik - botanikçiler tarafından yapılan etnobotanik çalışmaları, örneğin S. Yücecan (1991), H. Akan, M. Aslan, M. Balos (2005), Ö. Seçmen, E. Uğurlu ve S. G. Şenol'un gerçekleştirdikleri proje (2006) vb. bu tip araştırmalara misal gösterilebilir.

Turhan Baytop'un ilk baskısı 1994 yılında gerçekleştirilen *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, gerek yöntemi ve gerekse güvenilirliği açısından dikkat çekici bir eser olup Türk dilcileri tarafından da iyi bilinmektedir. Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan kitap 1997'de ikinci, 2007'de üçüncü baskısını yapmıştır. Yazarın sözlüğü oluştururken halk dilindeki bitkiadlarını esas almış olması, onun en özgün yanını teşkil etmektedir. Uzmanlık alanı eczacılık olan Baytop tarafından hazırlanan bu eser, söz konusu özgünlüğü dolayısıyla Türk dili uzmanlarınca büyük hüsnükabul görmüştür.

Söz konusu araştırmada, madde başlarının halk ağzındaki bitkiadlarına dayanması, madde içerisinde Latince isimlere ve bitkilerin halk kültüründe hangi amaçla kullanıldığı bilgilerine yer verilmesi son derece değerli olmakla birlikte; bundan sonra halk ağzındaki bitkiadları üzerine yapılacak derleme ve sözlük çalışmalarında (bitkiadbilim, botanik, etnobotanik, flora, vejetasyon, ziraat, eczacılık vs. sahalarda), daha geniş bir halk kitlesinin ve konuyla ilgili bilim çevresinin ihtiyacını karşılayabilmek için, şu hususlara özellikle dikkat edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Baytop'un eseri bağlamında ele alalım:

1. Her şeyden önce derlenen adların bilgi kaynağı (hangi köyde, ne zaman, kimden derlendiği vs.) belirsizdir. Yapılacak çalışmalarda bitkiadlarının derlenmişse nereden ve kimden derlendiği; kitap, makale vs. kaynaklardan alınmışsa söz konusu kaynağın künyesi verilmelidir. Bu, yapılacak çalışmanın güvenilirliği ve denetlenebilirliği için olmazsa olmazlardandır.

2. Sözlüğün resimli sözlük olarak hazırlanmamış olması çok önemli bir eksikliklerdir. Sözlüğü kullanacak kişi bitkinin adına ulaşabilmekte ancak o adın hangi bitkiyi karşıladığını öğrenememektedir. Diğer bir ifadeyle okuyucu *gösteren (sözcük) - gösterilen (obje)* ilişkisini kuramamaktadır. Oysa bitki adlarının ölçünlü olmadığı dilimizde bu büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bitkileri isimlerinden tanıyan, onun Türkçe ve Latince adını bilen bilim insanları için gösteren gösterilen ilişkisini kurmakta sıkıntı olmayabilir, oysa ortalama bir vatandaş için bu büyük bir sorundur. Bu noktayı dikkatten kaçırmayarak yapılacak çalışmaları resimli sözlük anlayışıyla düzenlemek yerinde olacaktır.

3. Sözlüğün arka kısmında yer alan ve Latince isimleriyle verilen resimler, sözlüğü kullanacak kişilerin işine yaramamaktadır. Çünkü sözlükte madde başları Türkçe adlardır. Sözgelimi, kitabın arkasındaki fotoğraflara bakan bir kişi 293 numaralı fotoğraftaki bitki hakkında bilgi edinmek istemiş olsun. Bu bitkiyi gösterir fotoğrafın altında bitkinin Türkçe adı bulunmadığından ve yalnızca "*morchellaconica*, Kale - Muğla" açıklaması yapıldığından

okuyucunun burada verilen bilgiden hareketle sözlüğün içinde o bitkiye ulaşması mümkün değildir. Dolayısıyla bu tür çalışmalarda, dizin ve madde başları uyum içinde olmalıdır.

4. Sözlükte geçen bitkiadının, eski metinlerdeki şekillerine yer verilmemiştir. Örneğin Sözlükte “alıç, alış” madde başları bulunmaktadır. Baytop bu bitki adının halk arasında *alış*, *aloş*, *aluç*, *eloç*, *geyik diken*i, *halıç*, *haluç*, *kızlar yemişi*, *kuş yemişi*, *yemişen*, *yemişken*, *yemşen* gibi adları da olduğunu kaydetmektedir. Şayet Baytop, bu bitkiadının Türkçenin tarihî metinlerindeki durumunu merak etmiş olsaydı, DLT’de bu bitkinin “aluç” biçiminde geçtiğini öğrenebilir ve sözlüğü oluştururken bu bitkinin adını “aluç” şeklinde madde başı yapabilirdi. Baytop, sözlüğü oluştururken birden fazla adı olan bitkinin Türkiye ölçeğinde en yaygın adını esas almışsa, yaptığı elbette kabul edilmelidir; ancak eserde bu yönde de bir bilgi bulunmamaktadır. Yapılacak çalışmalarda, halk ağzından derlenen bitkiadlarının tarihî metinlerde geçip geçmedikleri kontrol edilerek madde başları bitkiadlarının tarihî ve yaygınlığı ölçütüne göre belirlenmelidir.

5. Eserde bitkiadlarının yazımı sorunludur. Örneğin, eserde birleşik yapıları genel olarak ayrı yazıldığı hâlde, her yerde aynı değildir. Örneğin belirtisiz isim yapısında oluşmuş kimi bitkiadları ayrı yazılırken (*Adem Otu*, *Ağaç Mantarı*, *Ağaç Şakayığı*, *Alaycık Çiçeğı*, *At Yemliğı vb.*) kimileri bitişik (*Allahekmegi*, *Anababakokusu*, *Arslankulağı*, *Arslanpençesi*, *Atkulağı vb.*) yazılmıştır. Sıfat tamlaması yapısında oluşanlarda da yine aynı şekilde bir kısmı ayrı (*Acı Mantar*, *Acı Meyan*, *Ak Yavşan*, *Aşılı Zeytin*, *Ayaklı Kekik vb.*) bir kısmı bitişik (*Alyanak*, *Arapdede*, *Baldırıkara*, *Ballıbaba*, *Beşbıyık vb.*) yazılmıştır. Kanaatimizce bitkiadlarının hepsi bitişik ve baş harfleri küçük yazılmalıydı.⁴

6. Aydın etimolojisi yapılarak isimlere müdahale edilmiştir. Örneğin halk arasında yaygın olarak “adamotu” adıyla bilinen ad, “Âdem Otu” şeklinde yazılmış; böylece adlandırmada geçen “adam” sözcüğü, bu sözcüğü aslı olduğu düşünülen sözcükle (“Adem”) değiştirilmiştir. Oysa halk dilindeki adlandırmalar, yüzyıllar içinde dilin belli kuralları

⁴ TDK’nun hazırladığı yazım kılavuzunda (2009) bitkiadı örnekleri bulunmaktadır. Burada da bir standardın bulunmadığı gözlenmektedir. Örneğin “ağaç mantarı” ayrı yazılırken “adamotu” (s. 82) birlikte yazılmıştır. Her ikisi de bir bitkiye ad olan ve her ikisi de belirtisiz isim tamlaması yapısında bulunan bu sözcüklerden birini ayrı yazarken diğerini bitişik yazmak karışıklığa sebep olacağından uygun değildir. Muhtemeldir ki, yazım kılavuzu hazırlanırken “Adamotu” adında ‘adam’ gerçek anlamında kullanılmamış, burada bir benzetme yapılmış bu yüzden bitişik yazılmalıdır gibi bir mütalaaya gidilmiş olmalıdır. Ancak bu mütalaaları, çok sayıda örnek üzerinden düşünürsek bunun da bir çıkış yolu olmadığı görülecektir. Zira bitkiadlarının pek çoğu benzetmelerle ortaya çıkmış adlandırmalardır. Üstelik bir kısmının ise ne şekilde ortaya çıktığını tespit etmek çok mümkün değildir. Ayrıca yazı yazarken, herkesin bunları düşünmesi ve hangisinin bitişik hangisinin ayrı yazılması gerektiğine karar vermesi olacak iş değildir. Bu nedenlerle tüm bitkiadlarının bitişik olarak yazılması en doğru ve en kolay yol olarak görülmelidir.

çerçevesinde şekillenir, ahenk kazanır ve en kolay söylenişe bürünür. Adın yüzyıllar içerisinde yaşadığı evrimleri görmezden gelerek onu yüzyıllar önceki biçimine götürmek dile müdahale olacağından doğru bir uygulama olmasa gerektir.

Görülen bu eksiklere rağmen, bitkilerin adlandırılması konusunda yapılan sonraki çalışmalar eğer Turhan Baytop'un yolunu takip etmiş ve söz konusu çalışmayı tamamlayıcı çabalar içine girmiş olsalardı, bitkiadlarının derlenmesi, onların resimli sözlüklerin hazırlanması noktasında eksiklerimiz belki de bitmiş, hazırlanan sözlükler vasıtasıyla bitkiadlarının standardizasyonu meselesi bugün büyük ölçüde tamamlanmış olarak ölçünlü Türkçedeki yerlerini almış olabilirlerdi.

Sonuç

Türkiye'de yaklaşık bin ilçeye bağlı 35 000 civarında köy bulunmaktadır. Bu köylerin her birinde (halk dilinde), ortalama 200 civarında bitkiadı (fitonim) tespit edilebileceğini öngörmekteyiz. Elbette bu Türkiye'de, $35.000 \times 2000 = 7.000.000$ bitkiadı bulunduğu anlamına gelmez. Tespit edilen bitkiadlarının birçoğunun başka köylerde de tespit edileceği düşünüldüğünde yukarıdaki toplam, önemli miktarda düşecektir. Yine de bitkiadlarının farklı fonetik şekilleri, bir bitkiadının başka yerlerde farklı bir bitki ya da bitkileri karşılama durumu gibi konular da dikkate alındığında, şu anda tahmin etmekte zorlanacağımız sayının yine de on binlerle ifade edilebileceğini öngörebiliriz. Bu durum, muazzam bir dil hazinesi ile karşı karşıya olduğumuz anlamına gelmektedir.

Bu malzemenin ülke genelinde derlenmesi, incelenmesi ve bunlardan hareketle halkın ve bilim çevresinin ihtiyacına cevap veren sözlüklerin oluşturulması, böylece bitkiadlarının ölçünlü hâle getirilmesi meselenin özünü oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, halkın bitkiadları konusunda yaşamakta olduğu iletişim sorunlarının çözümü dışında, Türk dilinin ve terimlerinin bu alandaki bilimsel metinlerde kullanımının yaygınlaşmasına da katkı sağlayacaktır.

Bu doğrultuda yapılacak çalışmalarda iki büyük sorun bulunmaktadır:

1. Flora tespit çalışmaları sırasında botanikçilerin ayrı bir tür ve takson olarak tespit ettikleri bitkilerin hepsine ait halk ağzında bir ad yoktur. Zira halkın bitkileri tasnif ettiği biçimiyle botanikçilerin tasnifi birbirinden farklıdır. Halkın tek bir isim altında tanımladığı bitkiyi, botanikçiler çiçeğinin rengine, yapraklarının görünüşüne, köklerinin durumuna vb.

açılardan farklı takson olarak tanımlayabilmekte, bunlara ayrı ayrı isimler verme ihtiyacı duymaktadırlar.

2. Diğler yandan bitkilerin adlandırılması noktasında halk ağzında da bir birlik yoktur. Bir bitkiye verilen ad, çoğru zaman bölgeden bölgeye hatta bazen köyden köye farklılık gösterebilmektedir. Kimi zaman bir bölgedeki ad, başka bir bölgede farklı bir bitki için kullanılabilir. Kısacası, bitkileri adlandırma konusunda halkta bütünüyle bir ölçünlük (standart) bulunmamaktadır.

Birçok bitkibilimcinin halk dilindeki adlandırmaları görmezden gelerek bunların Latincelelerini ya da bilim insanları tarafından uydurulan isimleri tercih etmelerinin temelinde de bu iki sorunun gizli olduğunu söyleyebiliriz.

Botanikçilerin ve diğler fen bilimcilerin kendi alanlarının terim sorunu çerçevesinde, adbilimcilerin ise bitkiadbilim (fitonimi) kapsamında değerlendirdikleri bitkiadları alanında yapılacak araştırmalar, öyle görünüyor ki disiplinler arası bir anlayışla ele alınmalıdır.

Bitkiadlarının bitkiadbilim (fitonimi) çerçevesinde incelenmesi, Türkçe bitkiadlarının ortaya çıkış geleneğinin bütün yönleriyle belirlenmesinde önemli olsa da Türk dilcilerinin bu alanda yapacakları bunlarla sınırlı olmamalıdır. Zira Türkçe bitkiadlarının ölçünmesi (standardizasyonu) meselesi de bir o kadar önemlidir. Ölçünmesi sağlanmamış bitkiadlarıyla insanların sağılıklı iletişim kurması düşünülemez. Bu sebeple Türkiye genelinde yapılacak derleme çalışmalarıyla toplanacak bitkiadları, onların daha yaygın ve daha tarihî olma gibi özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmeli, gösteren - gösterilen ilişkisi çerçevesinde resimli, izahlı sözlüklere dönüştürülmelidir. Halk ağzındaki bitki adlarını konu edinen Türkiye florası, etnobotanik alanlarında yapılan tez, proje, çalıştay vb. çalışmalarda dilbilimcilerine, dilcilerimizin (bitkiadbilimcilerimizin) yaptıkları benzer çalışmalarda ise, malzemenin niteliğine bağılı olarak yerine göre botanik, eczacılık, ziraat vb. alanlardan bitkibilimcilere yer verilmelidir.

Bu konuda kuramsal düşüncelerin dar çerçevede kendi bilim alanları dâhilinde tartışılması yerine, konuyla ilgili sempozyumlarda dile getirilmesi sağlanmalıdır. şayet konu, bugüne değrin, söz konusu alanlarda düzenlenen sempozyumlarda tartışılmış olsaydı, makalenin ana temasını oluşturan böylesine önemli yanlışlara yol verilmemiş, zaman ve emek israfının önüne geçilmiş ve bilimsel bir zeminde daha güvenli bilgi üretme imkânı doğımuş olurdu.

Bitkilerin fizikî özelliklerini tanımayan bir dilcinin hangi bitkiye hangi ismin verildiğini, bitkinin hangi fiziki özelliğinin onun adlandırılmasında etkili olduğunu sağılıklı bir

biçimde tespit edebilmesi her zaman mümkün olamayacağı gibi, botanikçilerin de halk ağzındaki bitkiadlarına bir dilci hassasiyetiyle yaklaşması, adlandırmalarda yaşanan bir takım sorunları teşhis ederek çözüme kavuşturması ve en son aşamada malzemenin halkın ihtiyacını karşılayacak sözlüklere dönüştürmesi beklenemez.

Teşekkür: Söz konusu tartışmaları bilimsel makaleler çerçevesinde yapan bilim insanları Doç. Dr. Orhan Sevgi, Doç. Dr. Ünal Akkemik, Prof. Dr. Adil Güner ve arkadaşlarına emekleri ve düzeyli tartışmaları ve de konunun gündeme getirilmesine vesile olmaları dolayısıyla teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Akan, H.; Aslan, M.; Balos, M. (2005). “Şanlıurfa’nın kent merkezindeki semt pazarlarında satılan bazı bitkiler ve kullanım amaçları”, *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 12 / 2, 43 - 58.
- Alkayış, M. Fatih (2007). *Türkiye Türkçesinde Bitki Adları*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Baytop, A. (1968). “Bitkilerimizin Yerli Adları”, *İstanbul Eczacılık Fakültesi Mecmuası*, 4, s. 55 - 58.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, 3. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Bedevian, K. Armenag (1936). *Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish Language*, Argus and Papazian Presses, Kahire.
- Doğan, N. (2011). “Vezirköprü ve Havza Ağzlarında Yabani Bitki Adları”, *Diyalektoloji*, 2011 / 2, s. 7 - 13.
- Gümüşatam, G. (2010). “Eski Anadolu Türkçesinde Eczacılık Terimleri ve Bu Terimlerin Tıp, Botanik, Zooloji, Madencilik, Kimya Terimleriyle İlişkileri”, *Turkish Studies*, 5 / 2, s. 1033 - 1087.
- Güner, A. (Baş Editör) (2012). *Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)*, ANG Vakfı / Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi, İstanbul.
- Güner, A. vd. (2014). ““Orhan Sevgi ve Ünal Akkemik’in “Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler) Adlı Eserinin Bilgi Kaynağı ve Terim Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme” Adlı Makalesi Üzerine””, *Avrasya Terim Dergisi*, 2/2, s.1 - 5.
- Hauenchild, İ. (1994). “Botanica im Dîwân Luğat at-turk”, *Journal of Turkology*, 2/1, s. 25 - 100.
- Küçüker, P. (2010). “Lûgat-i Müşkilât-ı Eczâ’da Türkçe Bitki Adları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11, s. 401 - 415.
- Oturakçı, N. (2012). “Divanü Lûgati’t-Türk’teki Botanik Terimlerinin Kazakça ve Türkçedeki Görünümleri”, *Karadeniz Araştırmaları*, 4/13, s. 195 - 212.

- Önler, Z. (1990). "14. ve 15. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri", *Journal Of Turkish Studies*, 14, s. 357 - 392.
- Önler, Z. (2000). *Revnâk-i Bustan*, Ankara: TDK Yayınları.
- Roux, J. Paul (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, (Çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Seçmen, Ö.; Uğurlu, E.; Şenol, S. G. (2006). Ödemiş – Tire - Kiraz (İzmir) Kırsalında Etnobotanik (Araştırma Projesi). EBİLTEM. 03 – BBH - 001.
- Sevgi, O. ve Akkemik, Ü. (2014a). "Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler) Adlı Eserin Bilgi Kaynağı ve Terim Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme", *Avrasya Terim Dergisi*, 2/1, s. 50 - 67.
- Sevgi, O. ve Akkemik, Ü. (2014b), ""Orhan Sevgi ve Ünal Akkemik'in "Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)" Adlı Eserin Bilgi Kaynağı ve Terim Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme Adlı Makaleye İlişkin Prof. Dr. Adil Güner'in Editöre Mektuba İlişkin Yazarların Yanıtı"", *Avrasya Terim Dergisi*, 2/2, s. 6 - 10.
- Şahin, H. (2007). "Câmi'ü'l –Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri", *Turkish Studies*, 2/2, 570 - 602.
- Şahin, İ. (2015). *Adbilim (Çerçeve, Terim, Yöntem ve Sınıflandırmalarıyla)*, Ankara: Pegem Akademi.
- Tuna, O. Nedim (1987). "Malatya'da Bir Yazma Tıp Kitabı ve Türk Bitki Adlarının Kaynakları", *Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu*, 19 - 21.10.1987, Malatya.
- Tuzlacı, E. (2011). *Türkiye Bitkileri Sözlüğü (Genişletilmiş 2. Baskı)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Uç, T. (2009). "Kıbrıs Ağzı Bitki Adları - I", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 2009 / 19, s. 167 - 184.
- Uçar, İ. (2012). "Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Türetilmiş Bitki Adları", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 32, s. 307 - 330.
- Uçar, İ. (2013), "Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 2/1, s. 1 - 19.
- Uçar, İ. (2013a), "Kavram – Çağrışım - Kelime Bağlamında Bitki Adlarına Anlam Bilimsel Bir Yaklaşım", *Turkish Studise*, 8/1, s. 2671 - 2683.
- Uçar, İ. (2013b), "Yetiştigi / Geldiği Coğrafya Veya Etnik Adlandırmayla Oluşturulan Bitki Adları", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5/1, s. 115 - 135.
- Yıldırım, Ş. (2015). *Bitki Sözlüğü-Ansiklopedik ve Etimolojik, Çoğunluğu Latince, Yunanca, Almanca, Fransızca, İngilizce, Osmanlıca Karşılıklarıyla Türkçe Açıklamalı 13050 Sözcük ve Terim*- Ankara: Ofset Fotomat Matbacılık.
- Yücecan, S. (1991), "Sindirim sistemi rahatsızlıklarında kullanılan yöresel bitkiler", *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 6 / 2, 137 - 154.